

За произхода на прабългарите

доц. Дилян Гюров

Българско Културно-Просветно Д-во
2-ри февруари 2014, Стокхолм

За какво точно става дума?

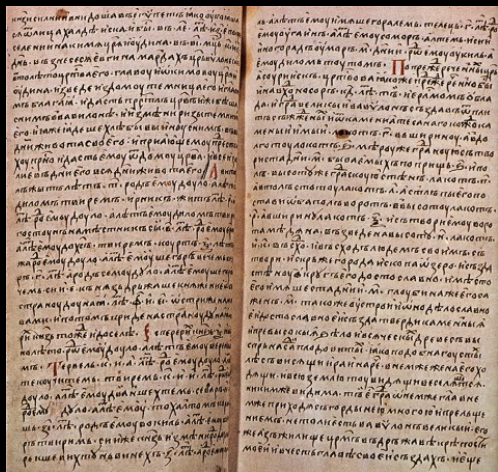
- През 680 г. един народ (или народи), предвождани от хан (или кан) Аспарух, пресичат Дунава и основават една държава, която съществува и до днес – **България**.
- Кой е бил този **народ**, от къде е дошъл, на какъв език е говорил, как е изглеждал, как е живял, какво държавно устройство е имал, в какви богове е вярвал?

Не е ли ясно?

О, не...

- Особеностите на **Рарх Nomadica**
 - оскъдност на артефактите
 - текучество на признаците
- Трудности при разчитане, датиране, и най-вече съпоставяне на данните

Необходим е **интердисциплинарен подход**

Извори

Географски контекст

Азиатска Сарматия според Клавдий Птоломей (II в.)

Исторически контекст

- Скити, сармати, алани
- Хуни, авари
 - 370 г. Великото преселение на народите
 - 425 г. Поход към Панония
 - 451 г. Битката на Каталаунските поля в Галия
- Тюрки
 - 570 г. Поява в Прикаспието и Северен Кавказ
- Хазари
 - 670 г. Експанзия северно от Кавказ

Писмени извори

Анонимен римски хронограф от 354 г.

XV. Liber generationis II

49. Nomina filiorum Sem primogeniti Noe: tribus XXV: hi habitaverunt contra orientem.

50. filii autem Sem.

51. Helam, ex quo Helamite.

...

74. Sabebi ex quo Arabes.

75. Mamsuir, ex quo Armenii.

76. Eiulat ex quo Grymnosophiste.

77. (Ziezi ex quo Vulgares.)

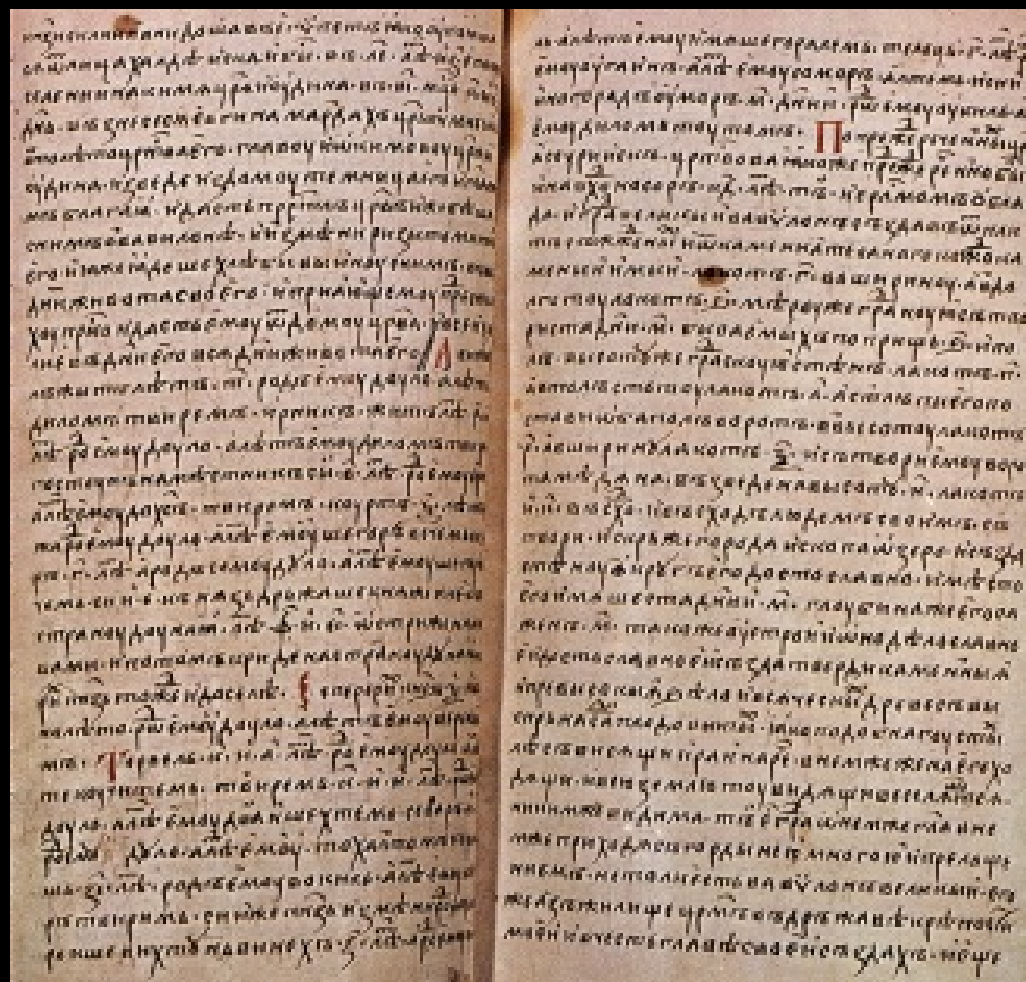
Анонимен римски хронограф от 354 г.

- Илюстриран алманах, на латински език, съставен за римския патриций Валентин
- Няма оцелял оригинал
- Множество копия от 7-ми, 8-ми и 17-ти век

Прочее летописи за V-VI в.

- Павел Дякон (VIII в.) в "История на лангобардите" споменава **vulgares** в битка с лангобардите около 439 г.
- Йоан Антиохийски (VII в.) пише, че през 480-а г. император Зенон повикал българите за съюзници срещу остготите
- Йордан споменава за ежедневни нападения на българите срещу Византия през 30-те – 40-те г. на VI в.

Именник на българските владетели

Именник на българските владетели

- Открит през 1861 г. в Русия
- Запазени са три преписа
 - Уваров препис от 15-ти век
- Вероятно превод от старобългарски документ от 9-ти век (Симеон I)
- Тюркска и иранска версии за тълкуването на употребените в него изрази

Какво пише в него?

Авитохоль жить лѣтъ. т. рѣд ему Дуло. а лѣт ему дилѡмъ твирем.
Ирникъ. жить лѣтъ. ри. рѣд ему Дуло. а лѣт ему дилом тверимъ.
Гостунъ наместникъ сѣи два лѣта. рѣд ему. Ерми. а лѣт ему дохсъ.
втиремъ. Курт: љ лѣт дрѣжа. рѣд ему Дуло. а лѣт ему шегоръ
вечемъ. Безмеръ г. лѣт. а рѣд сему Дуло. а лѣт ему шегоръ вемъ.
сѣи е княз. дрѣжаше княженіе обону страну Дунаа. лѣтъ. ф. еі.
остриженами главами. И потѡм пріиде на страну Дунаа. Исперих
княз тожде и доселѣ. Есперих княз. ља лѣт. рѣд Дуло. а лѣт ему
верени алем. Тервен. ка. лѣто. рѣд ему Дуло. а лѣт ему текучитем.
твирем. ки. лѣт. рѣд ему Дуло. а рѣд ему дваншехтем. Севаръ. еі.
лѣт. рѣд ему Дуло. а лѣт ему тохалтом. Кормисошь. зі. лѣт. рѣд ему
Вокиль. а лѣт ему шегоръ твиремъ. Сѣи же княз измѣни рѣд Дулов.
рекше Вихтунъ. Винех. з. лѣт. а рѣд ему Оукиль. а лѣтъ ему имаше
Горалемъ. Телець. г. лѣта. рѣд Оугаинъ. а лѣт ему соморъ. алтемъ.
И сѣи иного рад. Оуморъ. м. днѣи. рѣд ему Оукиль а ему дилѡм
тоутѡм.

...или на съвременен български

Авитохол живя 300 години. Родът му **Дуло**, а годината му **дилом твирем**. **Ирник** живя 150 години. Родът му **Дуло**, а годината му **дилом твирем**. **Гостун**, наместникът бидейки, 2 години. Родът му **Ерми**, а годината му **докс твирем**. **Курт** 60 години държа. Родът му **Дуло**, а годината му **шегор вечем**. **Безмер** 3 години. А родът на този **Дуло**, а годината му **шегор вечем**.

Тези петима князе държаха князуването от другата страна на Дунава 515 години с остригани глави. И след това дойде на страната на Дунава Исперих княз. Същото и досега.

Исперих княз 60 и една година. Родът му **Дуло**, а годината му **верени алем**. **Тервел** 21 години. Родът му **Дуло**, а неговата година **теку читем**. **твирем** (неизвестен княз) 28 години. Родът му **Дуло**, а годината му **дван шехтем**. **Севар** 15 години. Родът му **Дуло**, а годината му **тох алтом**. **Кормисош** 17 години. Родът му **Вокил**, а годината му **шегор твирем**. Този княз измени рода Дулов, тоест Вихтун. **Винех** 7 години. Родът му **Укил**, а годината му **имен шегор алем**. **Телец** 3 години. Родът му **Угаин**, а годината му **сомор алтем**. И този заради друг. **Умор** 40 дни. Родът му **Укил**, а [годината] му **дилом тутом**.

Прабългарският календар

Καὶ τούτῳ τῷ χρόνῳ το τῶν Βουλγάρων ἔθνος ἐπιλάθε τῇ Θοσφρη, ἀναγκαῖον δὲ εἰπεῖν καὶ περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῶν Οὐντογουνδοῦριον Βουλγάρων^α καὶ Κοτράγων^β ἐν τοῖς ἀρχαίοις περιηγητοῖς μέρεσι τοῦ Εὐξείνου πόντου, ἐν τῇ λεγομένῃ Μαιώτιδι λίμνῃ, εἰς ἣν εἰσάγεται ποταμὸς μέγιστος ἀπὸ τοῦ ὀρεινοῦ καταφερομένου διὰ τῆς τῶν Σαρματῶν γῆς, λεγόμενος Ἄτελ, εἰς ὃν εἰσάγεται ὁ λεγόμενος Τάναϊς ποταμὸς καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν Ἰβηρίων πύλων ἐξερχόμενος τῶν ἐν τοῖς Καυκασίοις ὄρεσιν, ἀπὸ δὲ τῆς μίξεως τοῦ Τάναϊ καὶ τοῦ Ἄτελ, (ἄνωθεν τῆς προλεχθείσης Μαιώτιδος λίμνης σχιζομένου τοῦ Ἄτελ) ἔρχεται ὁ λεγόμενος Κοῦφισ ποταμὸς, καὶ ἀποδίδει εἰς τὸ τέλος τῆς Ποντικῆς θαλάσσης πλησίον τῶν Νεκροπήλων εἰς τὸ ἄνωμα το λεγόμενον Κριοῦ Προσωπον, ἀπὸ δὲ τῆς προσημανθείσης λίμνης ἴσα ποταμῶ θάλασσα, καὶ εἰσάγεται εἰς τὴν τοῦ Εὐξείνου πόντου θάλασσαν διὰ τῆς γῆς Βοσφόρον καὶ Κιμμερίον, ἐξ οὗ ποταμοῦ ἀγρεύεται τὸ λεγόμενον μουρζούλιον καὶ τὰ τούτου ὅμοια, καὶ εἰς μὲν τὰ πρὸς ἀνατολὴν μέρη τῆς προκειμένης λίμνης ἐπὶ Φαναγορίαν καὶ τοὺς ἐκεῖσε οἰκοῦντας Ἑβραίους παράκεινται ἔθνη πλεῖστα ἀπὸ δὲ τῆς αὐτῆς λίμνης ἐπὶ τὸν λεγόμενον Κοῦφιν ποταμὸν, ἐνθά τὰ ξυστὸν ἀγρεύεται Βουλγαρικὸν ὄψαρον, ἢ παλαιὰ Βουλγαρία ἐστὶν ἡ μεγάλη, καὶ οἱ λεγόμενοι Κότραγοι δμόφυλοι αὐτῶν καὶ οὗτοι τυγχάνοντες, ἐπὶ δὲ τῶν χρόνων Κοροστωρτίνοι, τοῦ εἰς τὴν δύσον, Κροβάτου^γ τοῦ κυροῦ τῆς λεχθείσης Βουλγαρίας καὶ τῶν Κοτράγων τὸν βίον μεταλλάξαντος καὶ τέντε κασιλιπόντος υἱοῦς καὶ διακτυπώσαντος μηδαμῶς τούτους ἀποχωρισθῆναι ἐκ τῆς πρὸς ἀλλήλους διαίτης, διὰ τὸ πᾶσι κηριεῖν αὐτοὺς καὶ ἕτερον μὴ

През същата тази година народът на българите нападнал Тракив¹. Необходимо е да се каже и за миналото на уногундурите-българи и котраги². В Северните откъдни части на Евксинското море, в т. нар. Меотидско езеро се илива огромна река, наречена Ател³, спуска се от Океана през земята на сарматите. В нея се алива реката, на име Танаис⁴, която извира също от Иверийските врати в Кавказките планини. От съединяването на Танаис и Ател (което се отделя над споменатото Меотидско езеро⁵) води началото си реката, наречена Куфис⁶, която се влива в края на Понтийското море, близо до Некропилиите⁷, при носа, наречен Кριοпрозопои⁸. От споменатото по-горе езеро започва море, подобно на ръкав, и се влива в морето на Евксинския понт през земята на Кимерийския Босфор⁹. В тази река се лови т. нар. риба мурзули и други ней подобни риби, а в източните части на лежащото по-горе езеро, около Фанагория¹⁰ и обитаващите там евреи, живеят твърде много народи. От същото езеро до реката, наречена Куфис, гдето се лови българската риба ксистон¹¹, се намира старата велика България¹² и т. нар. котраги, които са също техни едноплеменници. През годините на Константин¹³, който управлявал на Запад, Кробат¹⁴, господарят на казаната България и на котрагите, завършил живота си. Той оставил петима сина и им завещал по никакъв начин да не се отделят един от друг и да живеят заедно, за да владеят те навсякъде и да не робуват на

δουλωθῆναι ἔθνει, μετ' ὀλίγον δὲ χρόνον τῆς ἐκείνου τελευτῆς εἰς διαίρεσιν ἑλληθότες οἱ αὐτοῦ πέντε υἱοὶ διέστησαν ὑπ' ἀλλήλων μετὰ τοῦ ἐν ἰππεξουσιότητι ἐκάστου αὐτῶν ἰποκειμένου λαοῦ. καὶ ὁ μὲν πρῶτος υἱὸς ὁ λεγόμενος Βατβαιᾶν^α τὴν ἐντολὴν τοῦ οἰκείου φυλάξας πατρὸς διέμευεν ἐν τῇ προγονικῇ αὐτοῦ γῆ μέχρι τῆς δεῦρο. ὁ δὲ δεῦτερος τούτου ἀδελφός, ὁ λεγόμενος Κότραγος, τὸν Τάναϊν διαβὰς ποταμὸν ἀπέκλιπτε τοῦ πρώτου ᾤκησεν ἀδελφοῦ. ὁ δὲ τέταρτος καὶ ὁ πέμπτος τὸν Ἰστρον ἦτοι Δανουβίον λεγόμενον περαινθέντες ποταμὸν, ὁ μὲν εἰς Πανονίαν τῆς Ἀβαρίας ἰποταγεῖς τῷ Χαγάνῳ τῶν Ἀβάρων ἔμεινεν ἐκεῖ μετὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, ὁ δὲ τὴν πρὸς τῇ Ραβέντῃ Πεντάπολιν καταλαβὼν ἐπὶ τὴν βασιλείαν τῶν Χριστιανῶν γέγονεν. ἔπειτα τούτων ὁ τρίτος, Ἀσπαρούχ λεγόμενος, τὸν Δάναπρον καὶ Δάναστρον περάσας καὶ τὸν Ὀυλον^β καταλαβὼν βορειοτέρους^γ τοῦ Δανουβίου ποταμοὺς μεταξὺ τούτου κἀκείνων ᾤκησεν, ἀσφαλῆ καὶ δυσμάχητον εἶναι τὸν τόπον στοχασάμενος ἐξ ἐκάστου μέρους^δ τελματώδης γὰρ ἔμπροσθεν, καὶ ἄλλοθεν τοῖς ποταμοῖς στεφανούμενος, πολλὴν τῷ ἔθνει τειταπεινωμένῳ διὰ τὸν μερισμὸν τὴν ἐκ τῶν πολεμίων παρεῖχεν ἀνεσις. τούτων δὲ οὕτως εἰς πέντε μέρη διασπείραντων καὶ ἐν βραχύτῃ καταντησάντων, ἐξῆλθε τὸ μέγα ἔθνος τῶν Χαζάρων ἀπὸ τοῦ ἐνδοτέρου βάρθους Βερζιλίας τῆς πρώτης Σαρματίας καὶ ἐδέσποσε πάσης τῆς περαικῆς γῆς μέχρι τῆς Ποντικῆς

друг народ. Малко време след неговата смърт петте му сина се разделили и се отдалечили един от друг с тази част от народа, която всеки един от тях имал под своя власт. И първият син, наречен Батбаян¹, спазил нареждането на баща си и останал в земята на прадедите си досега, а вторият, неговият брат, наречен Котраг, преминал реката Танаис и се заселил срещу първия брат. Четвъртият пък и петият, като прехвърлили реката Истр, наречена още Дунав, единият останал там в аварска Панония, подвластен на хагана на аварите заедно с войската си, а другият стигнал до Пентапол² в Равена и се подчинил на царството на християните³. Най-сетне третият от тях, наречен Аспарух⁴, като преминал Днепър и Днестър, по-северни от Дунава реки, и като завзел Оглос⁵, заселил се между него и онеан реки, понеже забелязал, че мястото е защитено и мъчно превзимаемо от всяка страна; билейки отпред блатисто, а от другите страни оградено като венец от реките, то давало голяма сигурност спрямо неприятели за отслабения от раздялата народ. А след като били разделени така на пет части и станали малобройни, излязъл големият народ на хазарите от най-вътрешните части на Верзилия⁶ в първа Сарматия и покорил цялата отвъдна земя чак до Понтийско море. И пър-

^α) Βατβαιᾶν ἢ Βατβαιῶν δ. Βατβαιῶσαν sine acc. ^β) Ὀυλον Nic. ^γ) Βατβαιᾶν ἢ Βατβαιῶν δ. Βατβαιῶσαν sine acc. ^δ) Βατβαιᾶν ἢ Βατβαιῶν δ. Βατβαιῶσαν sine acc.

Арменската география

”Ашхарацуйц” (VII в.)

- ”И [има в Тракия] две планини и реки – едната е Дануб, която се дели на 6 ръкава и образува езеро и остров, който се нарича Пюки. На този остров живее **Аспар-хрук**, синът на **Хубраат**, който избягал от хазирите от Планината на булхарите и отишъл и прогонил на запад народа на аварите, и се заселил там.”
- ”...градчето Никопс. На север от него са народите на турките и булхарите, наречени по имената на реките: **Купи-булгхар, Дучи-булкар, Огхондор-блкар** - пришълци, **Чдар-болкар**. Сега са чужди на Птолемея тези имена. От Конските планини избягал синът на **Худбадр**.”

Стара Велика България

Диаспората

Език и писменност на прабългарите

Някои прабългарски думи в съвременния български език

- Белег
- Бисер
- Джудже
- Кака
- Капище
- Корем
- Кумир
- Къща
- Сиромах
- Сукман
- Шиле
- Шума

Прабългарски надпис с гръцки букви от Преслав (IX в.)

ΖΗΤΚΩΗ ΗΤΖΗΡΓ
ΩΥΒΩΥΛΕΧΩΥΜ
CΧΗΚΥΠΕ:ΥΝΕ:ΤΩ
ΥΛCΧΗ:ΦΜ:ΕCΤΡΩ
ΓΗΝΚΥΠΕ.ΥΚΖ:ΤΩ
ΥΛCΧΗ:ΟΟΝΔ:ΤΩΥΡΤ
ΩΥΝΑΠΗΛΕΖΩΠΑΝ
ΕCΤΡΥΓΗΝΚΥΠΕ:Κ:
ΤΩΥΛCΧΗ:Μ:ΑΛΧΑCΗ
ΚΥΠΕ:Α:ΧΛΩ ΥΒΡΗΝ:Α:

ZHTKΩH HTZHPTΩY BΩYΛE

XΩYMCXH KYΠE: YNE:

TΩYΛCXH: ΦM:

ECTPΩΓHН KYΠE: YKZ:

TΩYΛCXH: OONΔ:

TΩYPTΩYNA ΠHΛE ZΩΠΑΝ

ECTPYΓHН KYΠE: K:

TΩYΛCXH: M:

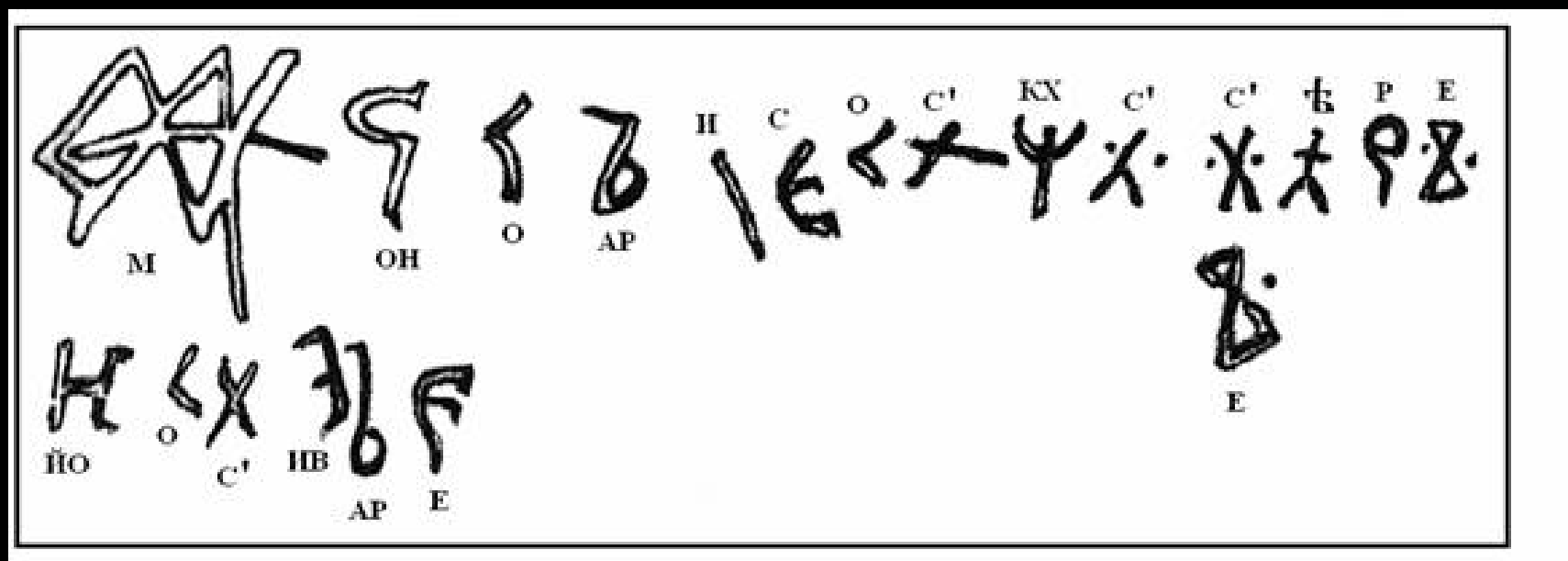
AΛXACH KYΠE: A:

XΛΩYBPHH: A:

Прабългарски надпис с гръцки букви от Преслав (IX в.)

- Изсечен върху гранитна колона с височина 2 метра и диаметър 39 сантиметра
- От времето на Омуртаг
- Преобладава тълкуването му като военно-инвентарен опис (ризници и шлемове), споменавайки военни санове (ЗИТКОИ учургу боиле, туртуна пиле жопан)

Прабългарски рунен надпис от скална църква с. Мурфатлар (X в.)

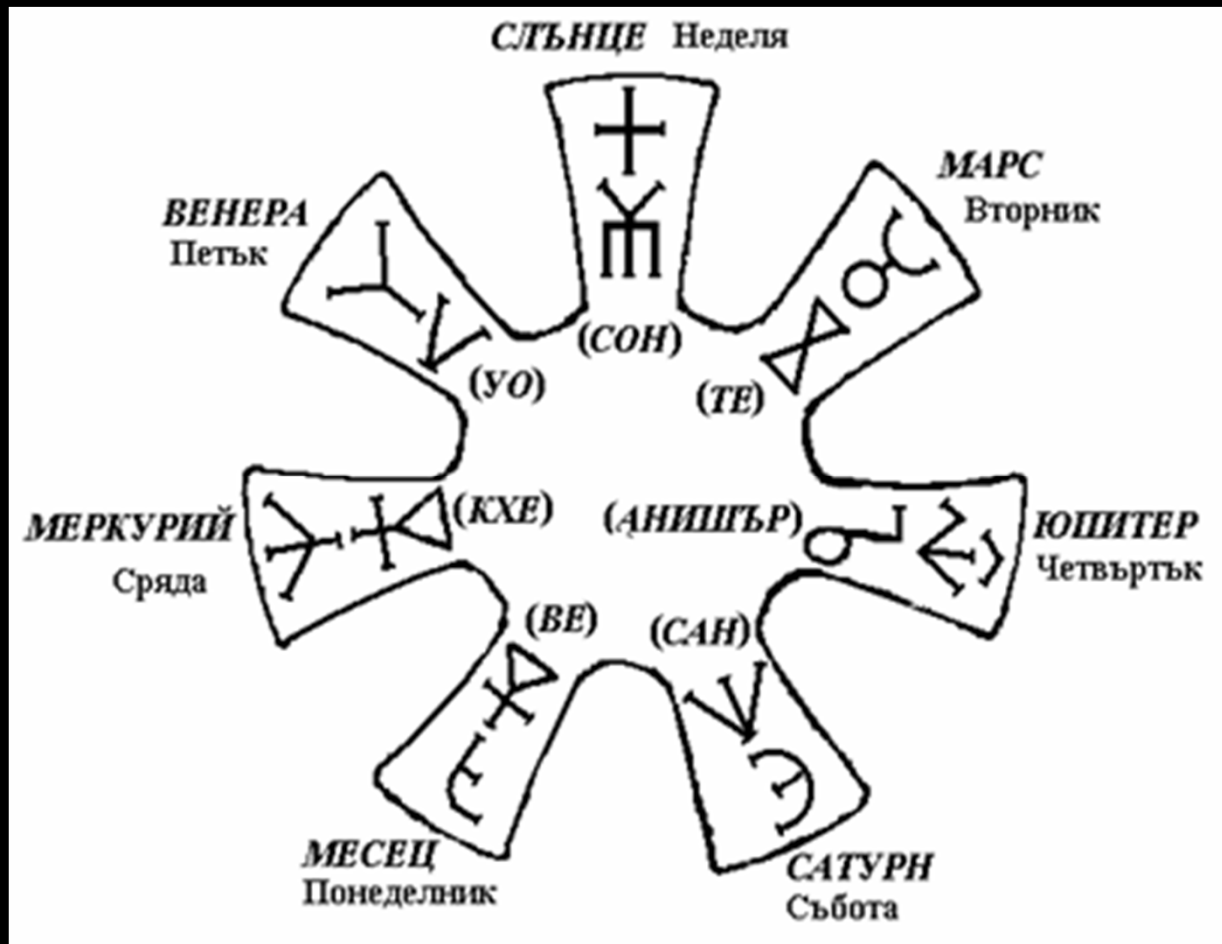
Розета от Плиска (IX в.)

Розета от Плиска (IX в.)

- Отрката 1961 г.
- Бронзова, с диаметър 38 милиметра
- Рунически знаци
- Тюркска и иранска версии за разчитането и произхода на знаците

Розета от Плиска (IX в.)

Археологически и антропологични извори

Съкровище от с. Малая Перещепина

Съкровище от с. Малая Перещепина

- Отркито 1912 г. от 10-годишно пастирче
- Съдържа около 800 артефакта, общо 25 кг злато и 50 кг сребро
- Сега в Ермитажа в Санкт Петербург
- Предполагаемо от хазарски или прабългарски произход
- Открити три пръстена-печат с анаграми
 - Два от тях (предположително) разчетени 1984 г.
 - **Ховрату Патрикиу**

Съкровище от с. Малая Перещепина

Хумаринското градище (VIII в.)

Хумаринското градище (VIII в.)

- На брега на река Кубан
- Върху площ от 40 хектара, стена с височина до 8 метра, 12 кули
- Предполагателно от алански или хазарски произход

Прабългарски погребения

Искусствена деформация на черепа

watermark

Искусствена деформация на черепа

- Разпространена сред хуни, алани, гепиди (I до IX в.) и други народи, включително майи и инки
- Предполагателно израз на социален статус, принадлежност към елит

В заключение...

...ставаше дума за:

- През 680 г. един народ (или народи), предвождани от хан (или кан) Аспарух, пресичат Дунава и основават една държава, която съществува и до днес – **България**.
- Кой е бил този **народ**, от къде е дошъл, на какъв език е говорил, как е изглеждал, как е живял, какво държавно устройство е имал, в какви богове е вярвал?